

УДК 378.041:159.955-028.43(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.83.45>

Шапаренко Х. А., Бакуменко Т. К.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ “КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ” ЯК ЗАСОБУ ОСОБИСТОГО САМОРОЗВИТКУ ТА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розкрито особливості освітньої технології “критичного мислення”, яка ґрунтується на вихідному положенні, що сприймання будь-якої інформації залежить від попереднього досвіду особистості, суть поняття “критичне мислення” як багатовимірного бачення світу, “актуалізація”, “рефлексія”, “саморозвиток фахівців дошкільної освіти”, “особистісне самовдосконалення”.

Автором статті перелічено параметри критичного мислення, а також названі ознаки, за допомогою яких можна визнати себе як особистість, яка критично мислить, описано послідовність етапів критичного мислення, а також названо розумові дії, які формуються під час використання технології, запропоновано приблизну структуру проведення спеціально організованої навчальної діяльності зі здобувачами, побудованої на основі технології критичного мислення, і надано методичні рекомендації щодо проведення дискусії на морально-етичну тему з метою формування в здобувачів основ критичного мислення в умовах впливу ЗМІ й Інтернету.

Охарактеризовано основні прийоми критичного мислення, що застосовуються під час лекційних занять, а також наведено приклади таблиць, які доцільно використовувати для роботи з інформацією.

Окремо розглянуто способи аналізу інформації, що стосується однієї й тієї ж теми, але надходить із різних джерел. Надано корисні поради для викладача щодо формулювання запитань до здобувачів у процесі роботи з різними джерелами інформації з метою формування в них критичного мислення.

Розкрито основні правила організації дискусії як прийому технології “критичного мислення”, роз’яснено основні правила планування дискусії, а також перелічено декілька варіантів розробки навчальних тем на основі дискусії.

Окремо приділено увагу розкриттю вимог до особистості викладача, який застосовує технологію “критичного мислення”, його функції в процесі організації освітньої взаємодії зі здобувачами, розкриттю прийомів мотивації здобувачів до отримання необхідних знань у процесі роботи з інформацією. Подано провідні напрями організації взаємодії зі здобувачами з метою сприяння формуванню в них основ критичного мислення як основи для особистісного самовдосконалення.

Ключові слова: критичне мислення, параметри критичного мислення, мозковий штурм, розширена лекція, дискусія, актуалізація, рефлексія, сенкани, саморозвиток фахівців дошкільної освіти, особистісне самовдосконалення.

Світова криза (політична, економічна, соціальна), що викликана епідемією COVID-19, охопила все суспільство. Саме тому стан сучасного життя потребує формування нового типу мислення, креативності, високого рівня освіченості й уміння працювати з інформацією.

Сьогодні ми отримуємо велику кількість різноманітної, часто суперечливої інформації. Стає беззаперечним той факт, що вплив ЗМІ на наше життя дедалі більше зростає. Світогляд, інтереси, моральні цінності у значній частині молоді формуються саме під їх впливом.

З огляду на те що освіта на сучасному етапі свого розвитку повинна стати стратегічним механізмом відродження національної ментальності, інтелектуальним і духовним ресурсом нашої країни, здобувачів педагогічних закладів вищої освіти треба навчити вирішувати складні проблеми, критично ставитися до обставин, порівнювати альтернативні точки зору та самостійно приймати зважені рішення. Здатність мислити критично є однією з найважливіших навичок, яку треба формувати, розвивати в процесі професійного навчання майбутніх педагогів.

Отже, важливою умовою успіху у формуванні світогляду здобувачів освіти педагогічних закладів вищої освіти, розвитку в них морально-вольових якостей, що в майбутньому стануть підґрунтям для успішної професійної діяльності, є вироблення в майбутніх педагогів критичного ставлення до масової культури; їхнього вміння відбирати те, що збагачує особистість, розуміти, що є дезінформацією та спотворює реальну дійсність.

У системі підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти існує багато не вирішених проблем, які гальмують процес формування й розвитку в них критичного мислення як підґрунтя для успішного саморозвитку та самореалізації в подальшій професійній діяльності.

О. Белкіна, М. Красовицький вважають, що велика кількість викладачів не володіє навичками формування в здобувачів освіти основ критичного мислення, недостатньо обізнана із цим поняттям, не розуміє соціально-психологічного значення критичного мислення як для життя окремої особистості, так і для суспільства в цілому.

На жаль, серйозним недоліком у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів є нав’язування викладачем власних світоглядних норм, позицій, догм. Так, при сформованому авторитарним викладачем догматичному мисленні здобувачі освіти виявляють нездатність власної свідомості охопити явища реального світу в усій їх повноті й динаміці. Догматичне мислення робить неможливим творчий пошук, гальмує прагнення до відкриттів, породжує неспроможність до сприйняття нових ідей і формулювання власних висновків.

Метою статті є розкриття особливостей формування критичного мислення в здобувачів педагогічних закладів вищої освіти як основи їхнього саморозвитку й самореалізації.

У педагогічній науці проблема розумового виховання та розвитку критичного мислення не нова. Ще Сократ радив розвивати критичне мислення в процесі навчання на базі діалогової взаємодії.

В. Сухомлинський радив виховувати в учнів прагнення пізнавати навколишній світ, виконуючи складні розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; бачити причинно-наслідкові зв'язки; самостійно, без зовнішнього тиску оцінювати явища навколишньої дійсності; розвивати вміння доказово відстоювати свої думки й погляди, прагнення своєю розумовою та іншою працею щось довести, утвердити, відстояти; спостерігати, досліджувати, робити власні висновки з явищ навколишнього життя на основі прочитаного в довідковій літературі, наукових журналах тощо.

Сьогодні в закладах освіти упроваджується технологія “формування критичного мислення”. Над її розробкою працювали наукові працівники Центру розвитку етики та виховання особистості Бостонського університету. В основу цієї технології покладено врахування особливостей сприймання інформації особистістю, при цьому вагомого значення набуває її попередній досвід.

Освітня діяльність, побудована з урахуванням цієї технології, починається з усвідомлення здобувачем (учнем, дошкільником) проблем, їх чіткого формулювання, пошуку й осмислення нової інформації та завершується самостійним розв'язанням цих проблем, формуванням своїх суджень, висновків. Саме порівняння нового матеріалу з наявним в особистості досвідом робить отриману інформацію більш значущою для неї, що, у свою чергу, сприяє розвитку аналітичного мислення.

Критичне мислення – мислення вищого порядку, яке спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності й діяльності інших. Критичне мислення має такі параметри: особистісне ставлення до об'єкта, аргументованість висновків, логічність викладу, здатність змінити позицію на основі контраргументу [5, с. 82].

За Г. Сиротенко, критичне мислення – це здатність людини самостійно аналізувати інформацію; уміння бачити помилки або логічні порушення утверджень партнерів; аргументувати свої думки, змінювати їх, якщо вони неправильні; розпізнавати пропаганду; наявність розумної частки скепсису, сумнівів; прагнення до пошуку оптимальних рішень; мужність, принциповість, сміливість у відстоюванні своїх позицій; відкритість до сприймання інших поглядів. Цілком природно, що, відповідно до вікових особливостей студентів, ці риси критичного мислення спрощуються або ускладнюються [4, с. 66].

Д. Чаффі – автор книги “Шлях мислення. Кроки до багатого життя” – перерахував ознаки, за допомогою яких можна визнати себе як людину, яка критично мислить [4, с. 67]:

- відкритість до інших думок, тобто здатність уважно прислухатися до інших поглядів, оцінювати різні шляхи вирішення проблеми;
- компетентність – прагнення обґрунтовувати свою думку за допомогою реальних фактів і знання справи;
- інтелектуальна активність – виявлення інтелектуальної ініціативи в конфронтаційних ситуаціях, небайдуже сприйняття подій;
- допитливість – уміння проникнути в сутність джерел інформації;
- незалежність мислення – відсутність побоювання непогодження з групою, здатність до критичного сприйняття думок інших;
- уміння дискутувати – уважне ставлення до думок інших, уміння висувати ідеї, які об'єднують;
- проникливість – здатність до проникнення в сутність питання, явища, інформації, не розпорозуватися на дрібні деталі;
- самокритичність – розуміння особливостей свого мислення, своїх “окулярів”.

В. Сухомлинський уважав, що розвиток критичного мислення – це активне ставлення до явищ навколишнього життя, прагнення пізнавати і знати, системність, тобто цілеспрямований відбір об'єктів пізнання, понять, висновків, дисциплінованість, гнучкість, самостійність, критичність. Ці особистісні якості являють собою основу для формування в майбутніх педагогів прагнення до саморозвитку та самореалізації.

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, особливо на першому-другому курсі навчання, важливо залучати їх до висловлення різних думок, поглядів щодо будь-якої навчальної проблеми з метою формування в них основ критичного мислення і разом із цим привчати робити власний вибір.

Ми переконані, що кожен здобувач освіти повинен мати власну світоглядну позицію, захищати її, а завдання викладача – надавати найбільш повну інформацію, формувати вміння користуватися різноманітними джерелами її отримання, навчати здобувачів робити власний вибір. Ми поділяємо думку Г. Сиротенко, що викладачам потрібно відкинути звичку навіть після широкої дискусії пропагувати єдине правильне рішення. У процесі розгляду будь-якої педагогічної чи психологічної ситуації важливо забезпечити можливість для роздумів, сумнівів, пошуків істини. Саме такий підхід дає змогу майбутнім педагогам краще опанувати фахові знання, професійні вміння й навички, адекватно оцінювати власні сили при спробах досягти бажаних результатів, продумувати траєкторію особистісного зростання.

Орієнтування здобувачів освіти на критичне осмислення себе, свого образу, своїх учинків залежить від уміння викладачів пов'язувати навчальний матеріал із проблемами, які їх хвилюють, ситуаціями, з якими вони стикаються в навколишньому житті, під час практики.

Важливо, щоб у майбутніх педагогів був сформований алгоритм механізму критичного мислення:

- сприйняття інформації (доцільно використовувати різні джерела інформації);
- аналіз висновків-інформації;
- зіставлення їх із протилежними точками зору;
- розробка системи доказів на підтримку відповідної точки зору;
- прийняття рішення, яке ґрунтується на доказах.

Найчастіше критичне мислення спрямоване на певну мету, але воно може бути й творчим процесом, де завдання не з'ясовані.

Основні прийоми технології формування критичного мислення, що застосовуються в роботі зі здобувачами, такі: розширена лекція, дискусія, мозковий штурм, читання з позначками, постановка здобувачами запитань, складання сенканів.

Розглянемо більш докладно прийоми, що перераховані вище.

Лекція (від лат. *lectio* – читання) – основна форма проведення навчальних занять у закладі вищої освіти. За К. Крутій, О. Фунтіковою, лекції мають таку класифікацію: вступна лекція; оглядова лекція; лекція-бесіда; лекція “мозкова атака”; лекція-дискусія; лекція з розглядом конкретних ситуацій; лекція-консультація; проблемна лекція [1, с. 131–132].

Лекції, що містять прийоми технології “критичного мислення”, як правило, мають структурні елементи, що використовуються під час різних етапів їх проведення, а також можуть варіюватися викладачем залежно від рівня активності аудиторії.

Вступна частина. Мета її проведення – формулювання завдань, стисла характеристика проблем, аналіз рівня розробленості наукової проблеми, література, зв'язок із попереднім матеріалом та з іншими галузями наук.

Під час вступної частини викладачеві доцільно застосовувати такі прийоми розвитку критичного мислення, як розминка (створення сприятливого психологічного клімату для активізації процесів критичного мислення); обґрунтування навчальної діяльності (знання має цінність лише тоді, коли воно має практичне застосування й усвідомлюється теоретично). Н. Десятченко вважає, що мислити критично легше в атмосфері демократичності. У такій атмосфері розквітає розмаїття поглядів, приймають правильні рішення.

Майбутнє за тими здобувачами освіти, які навчені критично перевіряти інформацію та вибудовують свої особисті реалії; актуалізація (присутні на лекції активно пригадують, що вони знають із цієї теми, визначають рівень власних знань з питання, до якого можуть додати нові знання). Як правило, інформація, яку здобувачі освіти не пов'язують з уже відомою, втрачається дуже швидко. Гасло цього етапу: “Пробудіть, викличте зацікавленість, схвилюйте, спровокуйте пригадати те, що знає аудиторія слухачів”. Усвідомлення мети навчання, за Г. Сиротенко, є вирішальним моментом тривалого навчання [4, с. 70].

Виклад (доказ, аналіз висвітлення подій, розгляд фактів, демонстрація досвіду, характеристика різних точок зору, позицій, формулювання часткових висновків). На цьому етапі здійснюється усвідомлення змісту майбутніми педагогами. Вони не лише знайомляться з новою інформацією, а й самостійно отримують та аналізують її, перевіряють власне розуміння цієї інформації, визначають позицію, яку займає лектор щодо обговорюваної проблеми; визначають для себе зв'язок із практикою. Технологія формування критичного мислення передбачає, що на цьому етапі викладач має найменший вплив на аудиторію.

Висновок (формулювання основного висновку), як правило, супроводжується рефлексією. Рефлексія (від лат. *reflexio* – обертання назад) – осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності сприйнятої інформації, самоаналіз (К. Крутій, О. Фунтікова) [1, с. 223]. О. Пехота визначає поняття “рефлексія” як здатність людини до самопізнання, уміння аналізувати власні дії, мотиви й зіставляти їх із суспільно вагомими цінностями, а також діями та вчинками інших людей [3, с. 102].

Здобувачі освіти висловлюють своїми словами певну думку, перетворюючись на власника певної ідеї. У цій частині лекції вони можуть скласти сенкани, що спонукає з великого обсягу інформації відібрати головне й відтворити в стислій формі.

У процесі використання прийомів технології “критичного мислення” під час лекційних занять у здобувачів освіти формуються такі розумові дії: знання; розуміння; використання знань і вмінь; аналіз; синтез; оцінювання, уміння роботи висновки.

О. Колеченко пропонує використовувати в роботі зі здобувачами з використанням технології “критичного мислення” різні види лекцій. При цьому викладач може на одному лекційному занятті поєднувати 2–3 прийоми, що сприяють формуванню основ критичного мислення.

Так, лекція-дискусія не лише має на меті розвиток критичного мислення, а й дає змогу активізувати процес сприйняття навчального матеріалу, що призводить до більш усвідомленого його розуміння. Дискусія в навчанні, за О. Пехотою, – навчальний метод, який передбачає організацію спільної мовної діяльності для пошуку ефективного розв'язання певної проблеми [3, с. 78].

У процесі викладання логічних розділів лекції-дискусії викладач організовує блиц-обмін думками. Вибір запитань і тем для обговорення здійснюється самим педагогом залежно від контингенту слухачів. При цьому всі, хто бере активну участь в обговоренні, отримують можливість висловлювати свої думки з місця, не встаючи. Наприкінці лекції можна проводити узагальнену дискусію за змістом усієї лекції, скласти сенкан.

Навіть нетривала дискусія в процесі лекції суттєво відновлює інтерес аудиторії до лекційного матеріалу, активізує пізнавальну діяльність слухачів і, що особливо важливо, дає змогу лектору керувати колективною думкою групи.

В основі лекції-консультації лежить використання прийому технології “критичного мислення” постановки здобувачами запитань. Мета її проведення – формування в слухачів уміння ставити запитання; засвоєння навчального матеріалу для його подальшого практичного використання. Такі лекції доцільно проводити при вивченні теми, що має практичну спрямованість.

Одним із видів лекції-консультації є лекція запитань-відповідей. У процесі такої лекції викладач подає навчальний матеріал (на це витрачається 50–70 % лекційного часу). Він акцентує увагу на особливостях практичного застосування теоретичного положення, яке розглядається, залишок часу відповідає на запитання аудиторії.

Форма роботи зі здобувачами за схемою (запитання – відповіді – дискусія) дає змогу навчити їх ставити запитання, які цікавлять, правильно їх формулювати. Перша частина такої лекції проводиться у вигляді викладення основних положень теми й відповідей на запитання аудиторії. Друга частина лекції проводиться у формі вільного обміну думками із цього питання та відповідей на додаткові питання. Наприкінці лекції викладач підводить підсумки дискусії.

Викладач може пропонувати здобувачам такий алгоритм розмірковування над питанням, що вивчається:

- з’ясуйте сутність предмета обговорення, досліджуйте його;
- оцінюйте різні погляди й думки на це питання; розгляньте та визначте переконливість доказів на користь кожної думки;
- синтезуйте свої міркування в незаперечний висновок;
- ясно й чітко поясніть, чому ви так думаєте.

Запитання можуть бути своєрідним показником активності аудиторії, а також визначати рівень засвоєння навчального матеріалу. Якщо запитань від здобувачів дуже мало або їх зовсім немає, то це може бути проявом недоліків критичного сприймання інформації:

- практичне застосування матеріалу, що вивчається, не викликає труднощів у слухачів. У такому випадку викладач може застосовувати традиційну форму проведення лекції;
- тема настільки нова, що здобувачі ще не усвідомлюють рівень складнощів, із якими можуть стикатися в практичній діяльності;
- слухачі недооцінюють глибину й складність проблеми, яка розглядається, переоцінюючи свої можливості та занадто довіряючи своєму досвіду. Це свідчить про низький рівень критичного мислення здобувачів освіти.

Лекція як програмована консультація дає змогу активізувати здобувачів освіти, створити умови для критичного оцінювання ними інформації, яку вони отримують. Від звичайної групової консультації така лекція відрізняється тим, що викладач сам складає та пропонує запитання для слухачів. Запитання, як правило, складаються на основі вивчення помилок і найбільш розповсюджених труднощів, що виникають у здобувачів у процесі практичного застосування рекомендацій і нормативних матеріалів, що є предметом вивчення.

Спочатку лектор просить слухачів відповісти на підготовлені заздалегідь запитання, а потім проводить аналіз та обговорення неправильних відповідей.

Програмована консультація планується та проводиться після лекції або циклу лекцій, що присвячені певній темі. Слухачі краще засвоюють матеріал, у них формуються алгоритми правильного розв’язання проблеми.

У процесі програмованої консультації викладач отримує можливість використовувати зворотний зв’язок. Усім здобувачам пропонується запитання, а також три-п’ять відповідей, лише одна з яких правильна. Коли викладач повідомляє правильну відповідь, у тих, хто дав неправильні відповіді, виникають запитання та (або) заперечення. Дискусія дає змогу отримати відповідь від тих, хто відповів правильно, або пояснює свою відповідь самостійно.

Програмована консультація дає можливість максимально активізувати процес критичного мислення здобувачів, привчаючи їх знаходити декілька варіантів розв’язання проблеми, що обговорювалася.

Лекції зі зворотним зв’язком дають змогу активізувати процес запам’ятовування навчального матеріалу, обробляти швидко отриману оперативну інформацію про ступінь засвоєння навчального матеріалу.

Викладач може пропонувати аудиторії запитання. Якщо правильних відповідей більше, він може переходити до викладання іншого матеріалу, якщо менше, то виникає необхідність повністю прочитати лекцію, а повторне використання запитань стане тестом перевірки знань здобувачів. Такий підхід дає можливість викладачу значно активізувати сприймання, усвідомлення, розуміння, запам’ятовування інформації, тобто сприяє формуванню критичного мислення [2, с. 265–271].

Лекція-“мозкова атака” (“мозковий штурм”) допомагає подолати психологічну інерцію, продукувати максимальну кількість нових ідей у мінімальній термін. Найбільш ефективною для розвитку критичного мислення така лекція може бути за умови дотримання таких правил: висловлювати можна будь-яку думку; ідей може бути якомога більше; усе, що було висловлене, можна комбінувати як завгодно; завершити дискусію обов’язково потрібно підсумком, тобто визначенням найбільш цікавої та практично доцільної ідеї.

Під час лекції-“мозкової атаки” доцільно використовувати прийом, що широко застосовується в закладах освіти США. Так, для знаходження відповіді на одне й те саме питання викладачі пропонують здобувачам різні джерела інформації, що містять протилежні відповіді на нього. За таких умов кожний здобувач має висловити свою позицію щодо джерел інформації, а також виявити рівень власної компетентності з приводу цього питання.

Підсумком використання різних видів лекцій, що містять прийоми технології “критичного мислення”, є засвоєння послідовності роботи з інформацією:

- намагатися отримати інформацію, що є важливою або цікавою, з якомога більшої кількості різних джерел;
- шукати висвітлення різних позицій, бажано всіх сторін, що були втягнуті в конфлікт;
- завжди пам'ятати, що мас-медіа можуть висвітлювати незначні факти як суттєві й навпаки, аби тільки завоювати аудиторію;
- обирати лише надійні джерела інформації, наприклад, офіційні сайти державних установ тощо.

Постановка запитань. Цей прийом використовується під час закріплення знань (під час лекції чи вдома). Викладач пропонує здобувачам після прослуховування лекції або читання тексту або знайомства з таблицею, картою виділяти головну думку, оцінити й після цього поставити запитання.

Дискусія (від лат. розгляд) – обмін думками з певної проблеми. Організація дискусії тісно пов'язана з груповою роботою. Продуктивність дискусії залежить від ґрунтового оволодіння здобувачами необхідною інформацією.

Окремо доцільно розглянути проведення дискусій з морально-етичних проблем, що часто виникають в освітньому процесі.

Викладач повинен дотримуватися таких правил, готуючись до проведення такої дискусії:

- життєвість ситуації (обирати доцільно лише такі ситуації, що можуть відбуватися в житті особистості і є типовими для цього суспільства);
- можливість власного вибору (кожна проблемна ситуація повинна містити конфлікт, але не мати єдиного способу його розв'язання);
- урахування індивідуальних і групових особливостей осіб, які беруть участь у дискусії;
- практична спрямованість рішення, що буде прийняте.

Викладач повинен залишатися максимально нейтральним, не повинен поспішати з висновками. Важливим для нього має стати уявлення про характерні особливості пізнавальної діяльності кожного здобувача. Лектор має спрямовувати процес дискусії, заохочувати учасників до висловлення власної думки, стаючи свого роду невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, помітити, виправити кожного зі слухачів, організувати їхню співпрацю. Викладач може використовувати такі запитання:

- Хто погоджується (або не погоджується) із цією думкою (позицією)?
- Що ти думаєш стосовно цього висловлювання?
- Як погоджується ця думка з тією, яку ти висловив раніше [4, с. 71]?

Читання тексту з позначками. Цей прийом дає можливість нетрадиційно працювати з текстом: повторити все відоме, виділити нове, визначити питання для поглиблення й розширення знань.

Технологія “критичного мислення” базується на таких положеннях:

- необхідно навчати здобувачів освіти працювати з різними джерелами інформації;
- важливо привчати поглиблено аналізувати інформацію, яку отримують з альтернативних джерел;
- корисно спонукати до звернення до власного життєвого досвіду при прийнятті єдиного рішення;
- доцільно привчати відрізняти власну інтерпретацію проблеми тим, хто про неї розповідає, від подій, що об'єктивно відбувалися.

Висновки. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Перспективними напрямками проведення роботи із цього питання є упровадження в практику роботи зі здобувачами педагогічних закладів вищої освіти системи з метою розвитку їхнього критичного мислення мережевих технологій, що призначені для телекомунікаційного спілкування здобувачів з викладачами, працівниками бібліотек, лабораторій, установ освіти тощо. Саме формування навичок роботи з великим об'ємом інформації та критичного її усвідомлення може стати основою для розвитку навчальної діяльності майбутніх педагогів (планування, рефлексії, самоконтролю, взаємоконтролю), сприяти актуалізації пізнавальної активності кожного зі студентів, що стає основою для подальшого саморозвитку та самореалізації.

Сьогодні розроблено велику кількість технологій і прийомів формування критичного мислення в здобувачів педагогічних закладів вищої освіти. Ми переконані, що зміст і методичне забезпечення фахової підготовки майбутніх педагогів не повинні привчати їх до «єдино правильних істин», до одновимірного бачення світу.

Використана література:

1. Крутій К. Л., Функтікова О. О. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв. Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. 324 с.
2. Колеченко А. К. Энциклопедия педагогических технологий : пособие для преподавателей. Санкт-Петербург : КАРО, 2006. 368 с.
3. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології : навчально-методичний посібник. Київ : А.С.К., 2002. 255 с.

4. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. *Управління школою*. 2003. № 10. С. 24–65.
5. Словник методиста : методичний посібник / уклад. В. В. Волканова. Київ, 2008. 192 с.

References:

1. Krutiy K. L., Funktikova O. O. (2010) Doshkil'na osvita: slovnyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, ponyat' ta nazv. [Preschool education: dictionary-reference: more than 1000 terms, concepts and names.] Zaporizhzhya : LLC "LIPS" LTD. 324 s. [in Ukrainian].
2. Kolechenko A. K. (2006) Encyklopediya pedagogicheskikh tekhnologiy : posobie dlya prepodavateley. SPb.: KARO, 368 s. [in Russian].
3. Piekhota O. M., Kiktenko A. S., Lyubarska O. M. (2002) Osvitni tekhnologii : navch.-metod. posib. [Educational technologies: teaching method book]. Kyiv : A.S.K. 255 s. [in Ukrainian].
4. Syrotenko G. O. (2003) Suchasnyi urok: interaktyvni tekhnologii navchannya. *Upravlinnya shkolyu*. № 10 [Modern lesson: interactive learning technologies. School management]. № 10. 24–65 s. [in Ukrainian].
5. Slovnyk metodysta : metodychy posibnyk / uklad. V. V. Volkanova. (2008) [Dictionary of the Methodist: methodical manual / comp.V. V. Volkanova]. Kyiv, 192 s. [in Ukrainian].

Shaparenko Kh. A., Bakumenko T. K. Use of "Critical Thinking" technology as a means of personal self-development and self-improvement of students of pedagogical institutions of higher education.

The features of educational technology "Critical Thinking", based on the initial position that the perception of any information depends on previous personal experience, the essence of "critical thinking" as a multidimensional world view, "actualization", "reflection", "preschool education specialists self-development", "personal self-improvement" are revealed in the article.

The parameters of critical thinking are listed by the author of the article and the signs by which you can recognize yourself as a critical thinking person are named, the critical thinking sequence are described, and mental actions that are formed during the use of technology are named, too. The special educational activities with students, based on the technology of critical thinking and guidelines for discussion on moral and ethical issues in order to form in applicants the basics of critical thinking in the face of the media and the Internet are proposed.

The main techniques of critical thinking used during lectures are described, and examples of tables that should be used to work with information are given.

Methods of analysing information related to the same topic, but coming from different sources, are considered separately. Useful advice for the teacher on the formulation of questions to students in the process of working with different sources of information in order to form their critical thinking.

The basic rules of discussion as a technique of "Critical Thinking" are revealed in the article; the basic rules of planning a discussion are explained, and several options for the development of educational topics based on discussion are listed.

Special attention is paid to the disclosure of requirements for the personality of the teacher who uses the technology of "Critical Thinking", its functions in the process of organizing educational interaction with students, disclosing techniques to motivate students to obtain the necessary knowledge in the process of working with information. The leading directions of the organization of interaction with students in order to promote the formation of the critical thinking foundations as a basis for personal self-improvement are presented.

Key words: *critical thinking, parameters of critical thinking; brainstorm, extended lecture, discussion, actualization, reflection, senkans, preschool education specialists self-development, personal self-improvement.*

УДК 374.091.31-059.2:62/69

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.83.46>

Шевченко О. А.

**СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ
В ГУРТКАХ ПОЧАТКОВОГО ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

У дослідженні висвітлено три основні цільові аспекти розвитку початкового технічного профілю, серед яких – соціальний, психологічний, дидактичний.

Тема розвитку сучасного змісту для початкового технічного напрямку позашкільної освіти потребує системного вивчення підходів до розвитку окремих напрямів позашкільної освіти, зокрема підходів, орієнтованих на особистість.

Проаналізовано поняття "компетентність". Сутність цього терміна передає здатність використовувати набуті знання, уміння та навички в життєвих ситуаціях. Особистісно-орієнтований підхід сформувався під час переходу від авторитарної освіти до радянської доби й передбачив оновлення освітньої парадигми, шукаючи онтологічні, ціннісні та методологічні основи освіти.

Установлено, що особливими характеристиками особистісно-орієнтованого підходу до проектування навчального процесу є суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу, умови для самореалізації особистості, активізація самосвідомості особистості, розвиток зовнішніх і внутрішніх причин навчання учнів, задоволеність вирішенням навчальних завдань у співпраці з іншими дисциплінами; умови для самовідновлення, самооцінки та саморегуляції діяльності всіх учасників освітнього процесу.